

BOSHLANG'ICH SINFLARDA IJTIMOYIY-EMOTSIONAL O'RGANISHNI YO'LGA QO'YISH

Bekbo'sinova Laylo Xayrulla qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15680621>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-June 2025 yil
Ma'qullandi: 14-June 2025 yil
Nashr qilindi: 17-June 2025 yil

KEY WORDS

Ijtimoiy-emotsional o'rganish, boshlang'ich ta'lim, SEL, o'zini anglash, emotsional barqarorlik, o'qituvchining roli, ta'limda empatiya, hayotiy ko'nikmalar, ijtimoiy moslashuv

ABSTRACT

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ijtimoiy-emotsional o'rganishni yo'lga qo'yishning zarurati, asosiy tamoyillari va amaliy metodlari yoritilgan. Ijtimoiy-emotsional o'rganishning mazmuni, pedagogik jarayondagi ahamiyati, yosh xususiyatlariga ko'ra qo'llanilishi, o'qituvchi roli, shuningdek, milliy ta'lim tizimida SEL (Social and Emotional Learning) konsepsiyasini integratsiya qilish imkoniyatlari ilmiy va metodik jihatdan tahlil etilgan. Maqolada xalqaro tajriba hamda O'zbekiston ta'lim tizimining hozirgi holati asosida amaliy tavsiyalar berilgan.

Bugungi kunda ta'lim jarayonining insonparvarlik va shaxsga yo'naltirilgan tamoyillari asosida tashkil etilishi dolzarb masalaga aylangan. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishlariga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Zero, zamonaviy ta'lim kontsepsiyasi insonni har tomonlama yetuk, ijtimoiy jihatdan moslashgan, his-tuyg'ularini anglay oladigan va boshqaradigan, jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan shaxs sifatida tarbiyalashni maqsad qiladi.

Ijtimoiy-emotsional o'rganish (IEO) – bu o'quvchilarda o'zini anglash, boshqalarni tushunish, muloqotda bo'lish, muammolarni hal etish, his-tuyg'ularni boshqarish va ijobiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan ta'limiy jarayondir. Dunyo miqyosida SEL (Social and Emotional Learning) atamasi bilan tanilgan bu yondashuv, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muhim ahamiyatga ega, chunki bu yosh davri shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalar shakllanadigan bosqichdir.

Asosiy qism

Ijtimoiy-emotsional o'rganish insonning jamiyatdagi muvaffaqiyatli moslashuvi va psixologik salomatligining asosiy omillaridan biridir. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) tashkiloti IEOni 5 asosiy komponent orqali tavsiflaydi:

O'zini anglash (self-awareness) – shaxs o'z his-tuyg'ulari, fikrlari va qadriyatlarini anglay oladi.

O'zini boshqarish (self-management) – o'zini tutish, emotsiyalarni boshqarish va stress bilan kurashish.

Ijtimoiy anglash (social awareness) – boshqalarga hamdardlik ko'rsatish, empatiya

tuyg'usini rivojlantirish.

Munozara va munosabatlar o'rnatish (relationship skills) – ijobiy muloqot, jamoa bilan ishlash, ijtimoiy mas'uliyat.

Mas'uliyatli qaror qabul qilish (responsible decision-making) – oqibatlarni baholagan holda axloqiy qarorlar qabul qilish.

Ushbu kompetensiyalar bolaning nafaqat o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatini, balki psixologik iqlimda moslashuvchanligini, zo'ravonlikdan xoli muhitda yashashini ta'minlaydi.

Boshlang'ich sinf yoshida ijtimoiy-emotsional o'rganishning xususiyatlari. Boshlang'ich sinf o'quvchilari 6–10 yosh oralig'ida bo'lib, bu davrda ularning hissiy va ijtimoiy olami faol shakllanadi. Bolalar his-tuyg'ularni anglash va ifoda etishni, boshqalarning holatiga munosabat bildirishni, o'zaro hamkorlikda ishlashni o'rganadilar. Bu jarayonlarda:

- o'qituvchining shaxsiy namuna bo'lishi;
- tengdoshlar bilan muloqot va hamkorlik;
- sinf muhitining ochiqligi va xavfsizligi muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, bu yoshda hissiy intizomni shakllantirish, empatiyani rivojlantirish va konfliktlarni hal etish bo'yicha ko'nikmalar ham o'quv faoliyatining ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Ijtimoiy-emotsional o'rganishni yo'lga qo'yish bosqichlari va metodikasi. Ijtimoiy-emotsional o'rganish jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Diagnostika – o'quvchilarning mavjud ijtimoiy-emotsional holatini aniqlash.

Rejalashtirish – maqsadli o'quv strategiyalari va faoliyat shakllarini ishlab chiqish.

Integratsiya – IEOni mavjud dars rejalari va o'quv fanlariga uyg'unlashtirish.

Monitoring va baholash – o'zgarishlarni baholash va samaradorlikni tahlil qilish.

Samarali metodlar quyidagilardan iborat:

Rolli o'yinlar va sahnalashtirishlar: bolalar o'zlarini turli holatlarga qo'yib, his-tuyg'ularni ifoda etishni o'rganadilar.

"Muloqot doirasi" texnikasi: har kuni dars avvalida bolalar his-tuyg'ulari haqida gapiradilar.

Vaziyatli topshiriqlar: konfliktli holatlarni tahlil qilish orqali to'g'ri qaror qabul qilishni o'rgatish.

"Kun bahosi" yoki "mood meter" orqali kunlik emotsional holatni aniqlash va muhokama qilish.

O'qituvchining roli va professional tayyorgarligi. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi bolalar uchun nafaqat bilim manbai, balki emotsional tayanch, muloqot namunasi va ijtimoiy namuna sifatida xizmat qiladi. Shuning uchun o'qituvchining:

- ijtimoiy-emotsional kompetensiyasi yuqori bo'lishi;
- konfliktologiya, bolalar psixologiyasi va empatiya bo'yicha bilimga ega bo'lishi;
- ochiq muloqot va ijobiy muhitni shakllantira olishi zarur.

Bundan tashqari, har bir o'quvchining ehtiyojini individual tahlil qila olish, differensial yondashuvni qo'llash va ijobiy intizomni shakllantirish usullarini bilish ham muhimdir.

Milliy ta'lim tizimida IEOni joriy etish imkoniyatlari. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "2022–2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish strategiyasi", "Maktab ta'limini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da o'quvchilarning psixologik barqarorligi, hayotiy ko'nikmalarini shakllantirish va shaxsiy rivojiga qaratilgan tizimlar

rivojlantirilishi ko'zda tutilgan. Bugungi kunda "Hayotiy ko'nikmalar asosida o'qitish" loyihasi, "Yaxshi fe'l-atvor" darslari, "Sinf do'stlari" kabi mahalliy tashabbuslar SEL yondashuviga mos keladi va ushbu metodikaning joriy etilishi uchun poydevor hisoblanadi.

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda ijtimoiy-emotsional o'rganishni yo'lga qo'yish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon bolalarning shaxsiy rivojlanishida, sinf jamoasiga moslashishida, ijtimoiy ko'nikmalarni egallashida, his-tuyg'ularini boshqarishda katta ahamiyat kasb etadi. Ta'lim muhitida doimiy emotsional qo'llab-quvvatlash, o'quvchilarning ichki dunyosini tushunish, o'zaro hurmat va empatiya muhitini yaratish orqali o'quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy savodxonlik, mas'uliyat, ijtimoiy faollik va ijobiy dunyoqarash shakllanadi. Shunday ekan, boshlang'ich ta'limda IEOga asoslangan metodikalarni tizimli joriy etish, o'qituvchilarni malakali tayyorlash, milliy ta'lim dasturlarini SEL bilan integratsiyalash pedagogik islohotlarning muhim yo'nalishiga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. CASEL. What is Social and Emotional Learning? Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. <https://casel.org/>
2. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence. Bantam Books.
3. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil.
5. "2022–2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish strategiyasi". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni.
6. D.Q. Xayitboeva. (2022). Boshlang'ich sinf pedagogikasida zamonaviy yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Xalilova N. (2021). Ijtimoiy-emotsional o'rganish – zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishi. // "Ta'lim muammolari" jurnali, 3-son.
8. Xalqaro ta'lim bo'yicha tahlil markazi (IEA). Trends in SEL Implementation Worldwide, 2021-yil.
9. Zohidova, M. (2020). Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar shaxsiy rivojini qo'llab-quvvatlash vositalari. Qarshi: Nasaf.
10. Salomova G. (2023). Boshlang'ich sinflarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishda integratsiyalashgan yondashuv. // "O'zbek pedagogikoti" jurnali, 2-son.